

İSTANBUL'DA İLK TELGRAFHANE-İ ÂMİRE'NİN PROJESİ (1855)

Semavi Eyice

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nde İslâm Kurumları Tarihi Kürsüsü asistanı Dr. Nesimî Yazıcı'nın *İletişim*'de çıkan ve Tanzimat devri Türk Postaları hakkında toplu bilgi veren yazısının başında bildirildiğine göre, bu yazı daha geniş bir çalışmanın ilk bölümünün özetidir¹. Bir doktora tezi olarak hazırlanan esas çalışmanın ikinci bölümünde Telgraf'ın kuruluşu, 1876'ya kadar olan durumu konularının işlendiği, bu makalenin başında haber verilmektedir. Bu ikinci kısım henüz yayınlanmadığı için, İstanbul'da kurulan Telgrafhane hakkında içinde ne gibi bilgiler bulunduğunu tam olarak bilmiyoruz². Basılan ilk kısımdan anlaşıldığı kadarı ile, yazarın, bu konuda da Arşiv kaynaklarından ve çeşitli eski yayınlardan faydalanmış olduğuna inanıyoruz. Yazarın görmüş olabileceğini sanmadığımız ve İstanbul Telgrafhanesi hakkındaki araştırmalara yardımcı olacağını tahmin ettiğimiz bir belgeyi burada yayınlarken, yurdumuzda «iletişim» tarihini yazacak olanlara küçük bir yardımımız olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin resmî Vakâ-ı nüvis'i Ahmed Lütî Efendi'nin *Tarih*'inde H. 1271 (= 1855) tarihi olayları arasında anlatıldığına göre³ : «*O esnâda memâlik-i mahrûse'de dahi telgraf hattı ih-*

1 Nesimî Yazıcı, *Tanzimat devri Osmanlı Posta teşkilâtı*, «İletişim», sayı 2 (1981) s. 17-52.

2 Nesimî Yazıcı, *Osmanlı Devletinde Posta teşkilâtı (Tanzimat Devri)*, Ankara Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi, Ktp. Nr. 20 940 1-2, Telgraf'ın kuruluşu ve gelişmesi hakkında bkz. s. 349 vd.

3 Ahmed Lütî, *Tarih (Yazma)*, Türk Tarih Kurumu Ktp. Nr. y. 531/2, s. 58 b. yayını, *Vak'a - nüvis Ahmed Lütî Efendi Tarihi*, IX, yay. Münir Aktepe, İstanbul 1984, s. 118-119. Mehmed Efendi'nin azlından sonra yerine geçen katolik Davudoğlu (sonra David Paşa) hak. bk. s. 164, 171.

dâsına mübâzeret olundu. Evvel emirde Dersâ'âdet'den Edirne, Edirne'den Şumnu'ya kadar şurû olundu. Bunun için teşkil olunan dâire'ye Tercüme odası hülâfâsından Âlî Paşa Mühürdârı Billürizade Mehmed Efendi Telgrafhâne müdürü ta'yin kılındı». Aziz Akıncan'ın Posta ve Telgraf hakkındaki küçük kitabında, Osmanlı İmparatorluğunda ilk Telgraf tesislerinin 1271 (= 1855) de kurulduğu bildirilir⁴. Edirne-Şumnu arasında, Kırım savaşı sırasında kurulan bu ilk hat adı Deloro şeklinde yazılan bir Fransız tarafından tesis olunmuştur. Telgrafçılık hakkında daha etraflı bilgi veren, A. Baha Gököğlü ise bu hususta oldukça geniş notlar sağlamaktadır⁵. Fransızlar ile bir telgraf hattı kurulması hususunda ilk görüşmeler Sadrazam Kıbrıs'lı Mehmed Paşa'nın emriyle 1854 yılı Haziran sonunda yapılmış, ve bu iş için Fransa'dan M.de La Rue adında bir şahıs gelmiştir. Ali Galip Paşa başkanlığında Eylül başlarında kurulan bir özel Komisyonda ilk hattın İstanbul-Edirne-Şumnu arasında bağlanması uygun görülmüştü. Bu hattın imtiyaz sahipleri M.de La Rue ile Blaque bey idi. 1854 yılı Aralık ayında malzeme sağlanmış, Karadeniz Ereğli'sinden getirilen telgraf direklerinin bu güzergâh üzerinde dikilmesine girişilmişti. 1855 yılı başlarında M.de La Rue gerekli malzemeyi Fransa'dan getirmiş ve ilk iş olarak da İstanbul telgrafhanesi kurulmağa başlanmıştır.

1855 yılı Mart ayı başlarında çekilen İstanbul-Edirne hattının işleri 6 Ağustos'da tamamlanmış ve 16 Ağustos'da da bu hat işletmeye açılmıştır. Baha Gököğlü'nün yazdığına göre: «270 km. uzunluğunda olan hat İstanbul'da Soğukçeşme'deki telgraf merkezinden Yedikule'ye kadar kale duvarları arasından yapılmıştı. Bunun böyle yapılması yangınlardan korunması içindi. İstanbul merkezinden Yedikule'ye kadar kale duvarlarında giden bu hatların teftiş ve gözetilmesindeki zorluk yüzünden bu hatta şehir içinden geçmek üzere başka bir hat daha çekilmesi mecburiyeti hasıl olmuş ve ilk hat bir ihtiyat hattı olmak üzere saklanmıştır». Yine Baha Gököğlü'nün

⁴ Aziz Akıncan, *Türkiyede Posta ve Telgrafçılık*, (baskı yeri ve yılı yok), s. 4, 9, 10.

⁵ A. Baha Gököğlü, *Batı ve Doğuda telgrafçılık nasıl doğdu? Yurdumuzda telgrafçılık, İlk hatlar, İlk telgraf tarifesi-İlk telgraf türesi*, (Türk Telgraf ve Posta tarihine ait tetkikler, II) İstanbul 1935 (kapakda 1937), s. 46 vd. Yazarın *Telgraf tarihi, 1856-1922* başlıklı başka bir kitabının basılmakta olduğu bildirilmekte ise de, bu eseri görmedik.

yazdığına göre: «İstanbul'da açılan ilk telgraf merkezinin, Bâb-ı Âli yakınında, Soğukçeşme'de şimdiki kale burcunun üstünde kurulmasına «irade-i seniye» ile müsaade edilmiş ve bu burç istenildiği gibi tanzim edilmiştir. Ünlü mimar Fossati de burç yakınına birkaç odalı taş bir ev eklemiştir. Merkezden çıkan teller burcun sağ tarafından ve kale duvarları üzerinden Yedikule'ye kadar devam etmekte ve oradan da [...] hat boyuna gütmekte idi. Gerek İstanbul telgraf evi gerekse Telgraf Genel Direktörlüğü uzun zaman burada bulunmuş ise de 1866-67 yılına doğru Telgraf idaresinin ihtiyacına yetmediğinden Telgrafhane bitişiğinde bulunan Kasrı Humayun (Alay köşkü)'nin de Telgraf evine eklenmesine müsaade edilmiş ve evvelki merkez binasının üzerine bir kat daha ilâve edilmek suretiyle Telgraf merkezi ve idaresi dairesi genişletilmiştir. 1868-1869 yılında da Posta ve Telgraf işleri birleştirilmiş olduğundan bu binalar da gene dar gelerek bir iki daire daha ekleme sureti ile genişletilmiştir»⁶.

İstanbul'da kurulan bu ilk telgraf merkezi ve bunun idaresi hakkında daha bazı bilgiler Nesimî Yazıcı'nın çalışmasında bulunmaktadır. Başbakanlık arşivinde ve o yılların gazetelerinde de muhakkak bu hususta daha etraflı bilgiler, en azından Saray duvarına bitişik Telgrafhane binası yapısı için *irade-i seniye* metni vardır⁷. Ancak gayemiz, Türkiye'deki Telgraf tesislerinin tarihçesini yazmak olmadığından bunların incelenmesi üzerinde durmuyoruz. B. Gököğlü'nün açıkca belirttiğine göre ilk telgraf merkezi 1855'de mimar Fossati tarafından Sur-ı Sultânî denilen, Topkapı Sarayı'nı çeviren sur duvarının bitişiğine ve Alay köşkü ile Soğukçeşme kapısı arasında yapılmıştı. Bu yazımızda işte bu yapıya dair elimize geçen bir belgeyi tanıtmak istiyoruz.

İstanbul Telgrafhanesini yapan mimar Fossati, aslında iki kardeştir. Bunlardan büyüğü ve en tanınmış olanı Gaspere Trajano Fossati güney İsviçre'nin İtalyanca konuşulan Ticino (Tessin) kanto-

⁶ B. Gököğlü, *ay. esr. s. 52* vd.

⁷ Kırım harbi sırasında ilk telgrafhanenin kurulmasına bazı yayınlarda da kısaca temas edilmiştir, bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı tarihi, VI-İslâhat Fermanı Devri 1856-1861*, (Türk Tarih Kurumu Yayını, XIII, 16) Ankara 1954, s. 266-267; Korkmaz Alemdar, *Türkiye'de çağdaş haberleşmenin tarihsel kökenleri* (Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi yayını, 165-Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Y. Okulu yayını, 6) Ankara 1981, s. 106.

nunda Morcote'da 7 Ekim 1809'da doğmuş, mimarlık öğretimini Milâno'da Brera Akademisinde yaparak, 1827'de diplomasını almış, bir süre İtalya'da dolaşmış, nihayet para kazanmak üzere 1833'de Rusya'ya gitmiştir⁸. Burada birkaç yıl çalıştıktan ve birçok evler, saraylar, kiliseler yaptıktan sonra, İstanbul'da bir elçilik yapması için Rus Çarlığından sipariş alan Fossati 20 Mayıs 1837'de İstanbul'a gelmiştir. Bu sıralarda ahşap bir konak görünümünde olan Rus elçiliği yanmıştı ve yerine yeni ve gösterişli bir bina kurulması isteniyordu. Fossati şimdi de Sovyetler Başkonsolosluğu olarak kullanılan bu muhteşem binayı 1838-1849 yılları arasında inşa ederken Osmanlı Devleti'nden de siparişler almağa başlamıştı. Kendisinden 1845'de Ayasofya'nın deniz tarafında büyük bir Darülfünun inşa etmesi istenmiş, 1846'da Galatasaray'da Nahum Tiyatrosu siparişini almış, Bâbüâli'de hâlâ duran kubbeli arşiv binasını yapmış ve nihayet Sultan Abdülmecid (1839-1861)'in iradesi ile 1847'de Ayasofya'nın büyük ölçüde bir tamiri de ona bırakılmıştır. Kendisine yardımcı olarak yanına getirttiği kardeşi Giuseppe ile çalışan Gaspare Fossati, bu yıllarda İstanbul'da ve Boğaziçinde birçok yalılar, konaklar, bir karakol, bir hastane ve evler ile Sadrâzam Reşid Paşa için bir de türbe yapmıştır. Bu arada Fossati'lerden birine bir de merkez Telgrafhanesi yaptırıldığı bilinir. Fossati kardeşler 1858'de İsviçre'de Morcote'ye dönmüşler ve Gaspare 1883'de orada ölmüştür. Gaspare'nin küçük kardeşi Giuseppe (1822-1891) ise ağabeyi gibi Milâno Akademisinde mimarlık tahsili yaparak, mezun olduğunda 1839'da İstanbul'a gelerek ağabeyi ile çalışmıştır. Burada Ayasofya restorasyonundan başka, birçok yalı, konak ve evin yapımında proje hazırlamış ve tesbit edildiğine göre, Telgrafhane yapımı da ona havalanmıştır. Giuseppe'nin ağabeyi kadar başarılı bir mimar olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat onun da birçok hususlarda kardeşine yardımcı olduğu kesindir. Zaten şu var ki, İstanbul Telgrafhanesi, projesinden anlaşıldığı kadarı ile bir sanat eseri olmak iddiasına sahip bulunmayan bir yapı idi.

Fossati'lerin Türk üslubunda döşenmiş olan Morcote'deki evlerindeki arşivleri sonraları Bellinzona'da muhafaza edilmiştir. 1967

8 T. Lacchia, *I Fossati, architetti del Sultano di Turchia*, Roma 1943; C. Palumbo-Fossati, *I Fossati di Morcote*, Bellinzona 1970; S. Eyice, *Fossati Gaspare ve Giuseppe*, maddeleleri, *İstanbul Ansiklopedisi*, XI (1971) s. 5818-5823.

yılı Haziran'ında bu küçük kasabada üç gün kalarak bu arşivi incelediğimizde yüzlerce yazı, mektup, ferman, proje, taslak, resim, rölyöve arasında küçük iki taslak desenleri ile karşılaşmıştık⁹. 10 sayılı deste'nin içinde 818 sayılı olan bu desenler çok soluk olarak kurşun kalemle çizilmiş bir cephe etüdü ile bir plândan ibaret olup birinin kenarında *Progetto..... Telegrafo Ottomano in Con / poli.... 1855* kaydı bulunmaktadır. Sadece kısaltılmış şekliyle not ettiğimiz bu italyanca açıklama, bahis konusu resimlerin *1855'de İstanbul'da yapılması tasarlanan Osmanlı Telgrafhane binasının projesi* olduğunu açıklamaktadır (Resim 3 ve 4)¹⁰. Böylece ilk biçimi ile 1855'de yapılan İstanbul Telgrafhanesinin çizim olarak cephe görünüşünü ve iç düzenini belirten bir plân krokisine sahip bulunmaktayız.

Klişesi alınması imkânsız olduğundan bu projeleri Bölümümüz Araştırma görevlisi Yük. Mim. Aykut Köksal'a yeniden çizdirdik. Bu yeni çizimlerde görüleceği gibi (Res. 4), Fossati'nin ilk tasarladığı Telgrafhane-i Âmire, Soğukçeşme kapısı ile Alay Köşkü arasında Sarayın sur duvarına (Sur-ı Sultânî) bitişik bir yapı idi. İki katlı olan bu küçük yapının bir kenarında bitiştiği burç ile de bağlantısı vardı ve Fossati bu burcun üstüne konsollara oturan çıkmalı biçimde bir kat ilâve etmeği düşünmüştü. Yandaki iki katlı bina, zeminden dört basamakla çıkılan çifte merdivenli bir girişe sahipti. İçeriye yanyana ve kemerli iki kapı geçit veriyor. Alt katta yan-

9 Fossati'ler hakkında projeksiyonlu bir konferansımız, 1982 yılı kışında, Türk Tarih Kurumu'nun Yıllık Atatürk Konferansları dizisi içinde verilmiştir. Konuşmamızın metni, *Atatürk Konferansları* cildinde yayınlanacak idi. Fakat 1983 yılında yayınlanan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu kanunu ile yeniden düzenlenen Türk Tarih Kurumu çerçevesi dışında kaldığımızdan, Fossati'lerin İstanbul'daki çalışmalarını ortaya koyan ve gerek İsviçre, gerek Türk arşivindeki vesikalara dayanan bu araştırmamız herhalde başka bir yerde basılacaktır.

10 İtalya'da Torino'da 1890 yılının 1 Eylül'ünde açılan Mimarlık sergisinde Giuseppe, kardeşi ile ömürleri boyunca çizdikleri proje ve desenleri teşhir etmiş, bu vesile ile içinde değişik konulardan bahsedilen bir de broşür yayınlamıştır, bkz. Giuseppe e Gaspare Fossati, *Rilievi storico-artistici sulla architettura bizantina dal IV al XV e fino al XIX secolo notizie intorne alle scoperte fatte in Santa Sophia a Costantinopoli dagli architetti G. e G. Fossati, durante i lavori di restauro al grandioso monumento da essi compiuti dal Maggio 1847 al Luglio 1849*, Milano 1890. Bu broşürde s. 36'da iki kardeşin İstanbul'da yaptıkları binalardan çok kısa olarak bahsedilirken, Telgrafhane de anılmıştır.

larda da kemerli birer pencere bulunuyordu. İki kapının arasına cephenin tam ortasına Fossati bir Devlet arması yerleştirmişti. Kapı kemerleri ile pencere kemerleri arasındaki yuvarlakların ise ne oldukları anlaşılamıyor. Üst kat dört pencere ile belirtilmiştir. Fatih Sultan Mehmed devrinde yapılan burcun üstüne oturtulan çıkmalı kat ise, köşelerde pilasterleri ve cephesindeki kemerli üçüz penceresi ile daha gösterişlidir.

Plân-krokisinden anlaşıldığı kadarı ile alt katta sağda iki oda, solda ise geniş bir hol ile yukarı çıkışı sağlayan yuvarlak bir merdiven vardı. Üst katta, merdivenin yanındaki küçük bir aralık ile üç mekân bulunuyordu. Herhalde bu iki kat müdür ve personele mahsustu. Burcun içinde de bir merdiven yapan mimar üstteki köşkü, Telgrafhane merkezi olarak tasarlamış olmalıydı. Kurşun kalemle çizilen tasarının belki ufak değişiklikler ile gerçekleştiğini biliyoruz. Nitekim, 1861'de yayınlanan Fransızca bir seyyah rehberinde Alay Köşkünün yanında doğuya doğru sur duvarı boyunca yakın tarihlerde yapılmış, çok sade bir binanın görüldüğü ve burasının elektrikli Telgrafhane müessesesi olduğu bildirilmekte, «Bunun hemen yanında Soğukçeşme kapısı vardır» denilmektedir¹¹. Fossati bu önemsiz gibi görünen küçük yapısı karşılığında bir nişan verilmek suretiyle ödüllendirilmiştir. Herhalde bu işi karşılığında uygun bir ücret de almış olmalıdır. Telgrafhane 1855'de burada kurulduktan sonra uzun yıllar aynı yerde gelişerek hayatını sürdürmüştür. İstanbul'un geçen yüzyıllarda büyük fotoğrafçılarından ve hatta Dünya fotoğrafçılık sanatı klâsiklerinden sayılan Abdullah Biraderlerin çektikleri büyük boy resimlerden meydana gelmiş *Devlet-i Aliye-i Osmanî Postaları Albumu - Vues de la Poste Impériale Ottomane* başlıklı bir album vardır. Süslü ciltli bir nüshası Ankara'da PTT müzesinde bulunan bu albumde İstanbul'daki PTT kuruluşlarına ait fotoğraflar bulunmaktadır. İşte bu resimlerden biri de Alay Köşkü yanındaki Telgrafhaneyi göstermektedir¹². Abdullah Biraderler aslında Diyarbakırlı Kevork ve Vişen adlı iki Osmanlı vatandaşıdır.

11 A. Joanne ve E. Isambert, *Itinéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient* (Collection des Guides Joanne) Paris 1861, s. 362.

12 Bu fotoğrafın varlığını, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden Dr. Mahmud Şakiroğlu bana haber verdi. Kendisine teşekkür ederim.

Bu iki kardeş 1858'den itibaren yalnız olarak çalışarak 1862'de Saray fotoğrafçısı olmuşlardır. *Ressam-ı Hazret-i Şehriyâri* ünvanı ile Suitan Abdülaziz devrinde pekçok resim çeken kardeşler, Abdullah adını almışlardır. 1899'da müessesesi Sabah ve Joaillier'lere geçmiş ve unutulup kaybolmuştur¹³. Bu duruma göre, posta yapılarını gösteren resimler 1862 den sonra ve 1899'dan önce çekilmiş olmalıdır (Resim 5).

Bu fotoğrafta görülen binanın resmi Devlet Güvenlik Mahkemesi olan eski Soğukçeşme Askerî Rüştiyesinin Alemdar yokuşu tarafında ilerisinden çekilmiştir. Ön plânda Sur-ı Sultânî burcu, Telgrafhane ve daha ileride de Alay Köşkü görülmektedir. Bu fotoğraftaki bina ilk bakışta Fossati'nin projesinden farklı gibi görünmekte ise de, dikkat edince, ana çizgilerin birbirine uyduğu, yalnız Fossati'nin binasının üstüne iki kat daha çıkılmış olduğu anlaşılır. Burcun üstündeki köşk, objektife girmemiştir. Fossati projesinde görülen çifte merdiven de yoktur. Alt kat kemerli kapı ve pencereleri ile, üst kat ise dört penceresi ile fotoğrafta bellidir. Bunun üstüne yine dört pencere üçüncü kat, onun da üstüne hafifçe çıkmalı ve yedi pencere bir dördüncü kat çıkılmıştır. Böylece Baha Gököğü'nün yazdığı gibi 1866/67'den sonra Telgrafhanenin kat ilâvesiyle büyütülmesi olayı, bu fotoğrafta da desteklenmiş olmaktadır. Şu halde fotoğraf 1868'den de sonra çekilmiş olmalıdır. Telgrafhane ile Alay Köşkü arasında kalan boşluğun ise demir parmaklıklı duvarla, önünde uzanan caddeden ayrılmış olduğu farkedilir¹⁴.

13 Reşat Ekrem Koçu, *Abdullah Biraderler* maddesi, *İstanbul Ansiklopedisi*, I (1958) s.36; Perihan Kuturman, *Les pionniers de la Photographie en Turquie de 1858 à 1920*, «Camera», 45. yıl (Paris 1966) sayı 6, s. 5. Aynı dergide R.E. Martinez'in *La Photographie en Turquie* başlıklı makalesinde, s. 32'de, Nadar, *Quand J'étais photographe* (Paris 1900) referans gösterilerek, Abdullah biraderlerin, Dünya fotoğrafçılık sanatı klâsiklerinden sayıldıklarına işaret olunmaktadır. Y.G. Çark, *Türk Devleti hizmetinde Ermeniler, 1453-1954*, İstanbul 1953, s. 246-248'de yazıldığına göre Abdullah kardeşlerin Kevork ve Vişen'den başka bir de Hosep adında üçüncü kardeşleri vardı.

14 Telgrafhanenin hemen yanında olan Alayköşkü ise bir ara bu müesseseye bağlanarak, Posta ve Telgraf Nazırlarının makamı olmuştur, bkz. Abdurrahman Şeref, *Topkapı Sarayı Hâmayunu*, «Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası», I, sayı 5 (1826-1910) s. 282; ayrıca bkz. Reşat Ekrem Koçu, *Alay Köşkü* maddesi, *İstanbul Ansiklopedisi*, II (1959) s. 582. Alayköşkü hakkındaki bir monografyada buranın Telgrafhane müdürlüğü makamı olduğuna dair bir kayıt

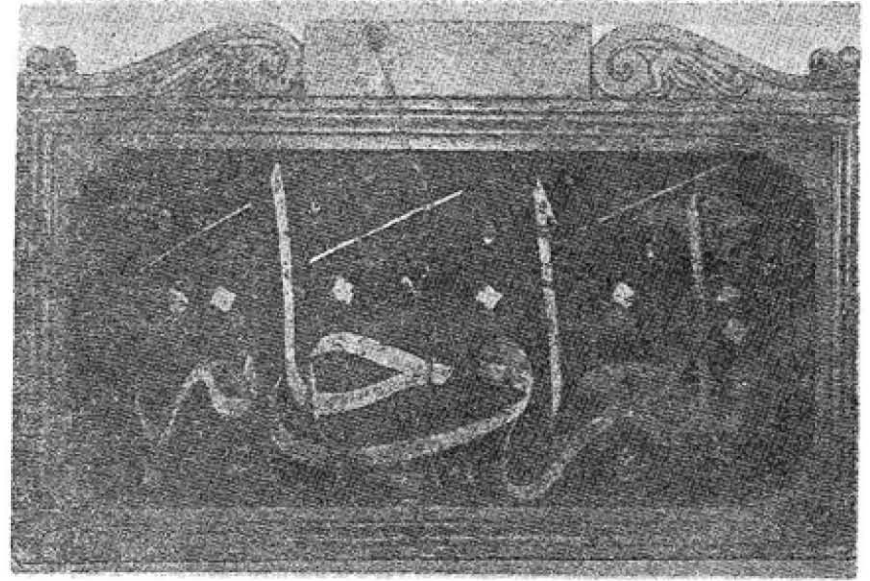
Bu Telgrafhane Viyana'da düzenlenen Uluslararası sergi münasebetiyle 1875'e doğru hazırlandığını sandığımız İstanbul plânında işaretlenmiştir (Res. 2). Ancak burada kesin bir ayırımla sur duvarı ile Telgrafhane belirtilmemiştir¹⁵.

Bu Telgrafhane sonraları hiçbir iz kalmamacasına ortadan kaldırılmıştır. Bugün Sur-ı Sultânî'nin ne iç ne dış yüzünde ne de burçta evvelce burada böyle bir binanın bulunduğu işaret edecek bir iz, bir kalıntı görülebilir. 1955'lere doğru, sur duvarının tamamen yenilenircesine tamiri sırasında da, kalabilen son izler ortadan silinmiştir. Yalnız ufak bir hatıra bugün Ankara'da PTT müzesinin alt katında durmaktadır. Bu da dikdörtgen biçiminde bir mermer levha üzerine kabartma olarak işlenmiş bulunan *Telgrafhane* yazısı ve 1271 tarihidir (Res. 1)¹⁶.

yoktur, Zarfî Orgun-Fatîm Uluengin, *Alayköşkü*, «Arktekt» VII. seri, 31. cilt, sayı: 309 (1962) s. 153-162.

15 Ekrem Hakkı Ayverdi, *19. asırda İstanbul haritası* (İstanbul Fethi Derneği - İstanbul Enstitüsü Yayınları) İstanbul 1958, pafta A/4. Son yıllarda daha büyük ölçüde olarak 1978'de ikinci baskısı yapılan bu haritanın aşı 1875 yılına doğru çizilmiştir.

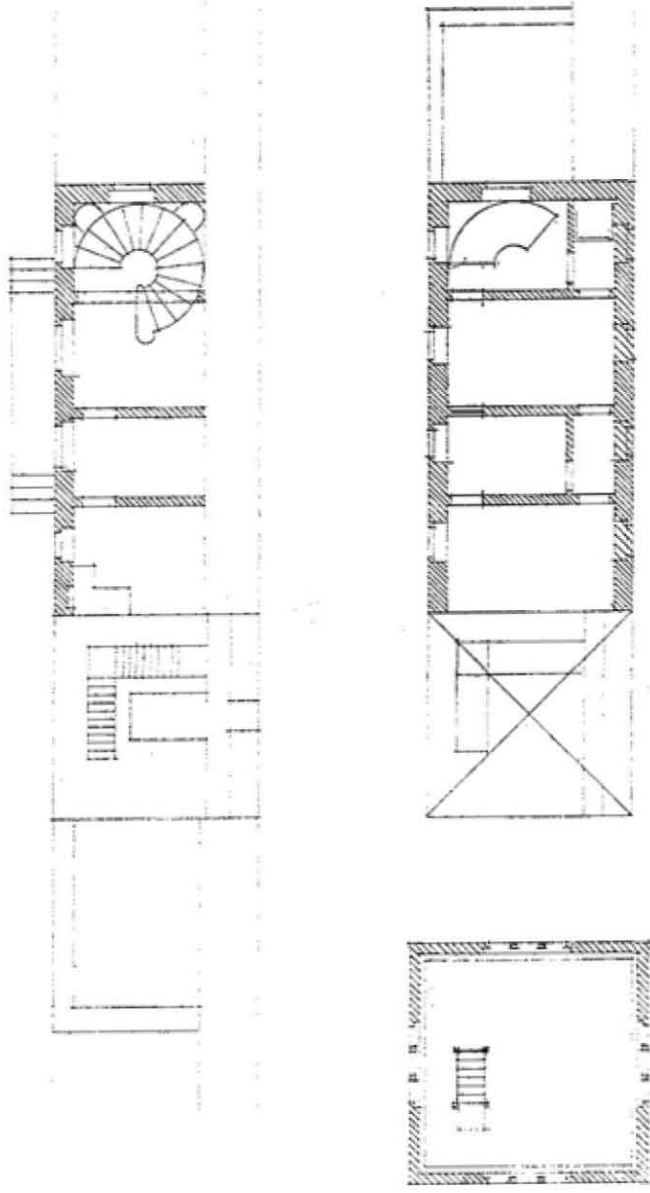
16 PTT müzesinde bulunan albümdaki ilk telgrafhane fotoğrafının ve kitabın resimlerinin çekilmesine müsaade eden PTT Genel Müdürlüğüne ve gerekli kolaylığı gösteren Müze ilgililerine teşekkür ederim. Bu fotoğrafları bizim için çekmek zahmetine katlanan, meslekdaşım sayın Prof. Dr. Günşel Renda'ya da burada ayrıca şükranlarımı belirtmek isterim. Archivio Cantonale Bellinzona'daki çalışmalarımızı kolaylaştıran arşiv müdürlüğü ile görevlilerine ve buradaki belgelerin bizim için fotoğraflarını çeken Dr. Yıldız Demiriz'e de ayrıca teşekkürlerimi tekrarlarım. Makalemizdeki Res. 3 ve 4'deki çizimler Dr. Y. Demiriz tarafından çekilen fotokopilerden kopya edilmiştir.

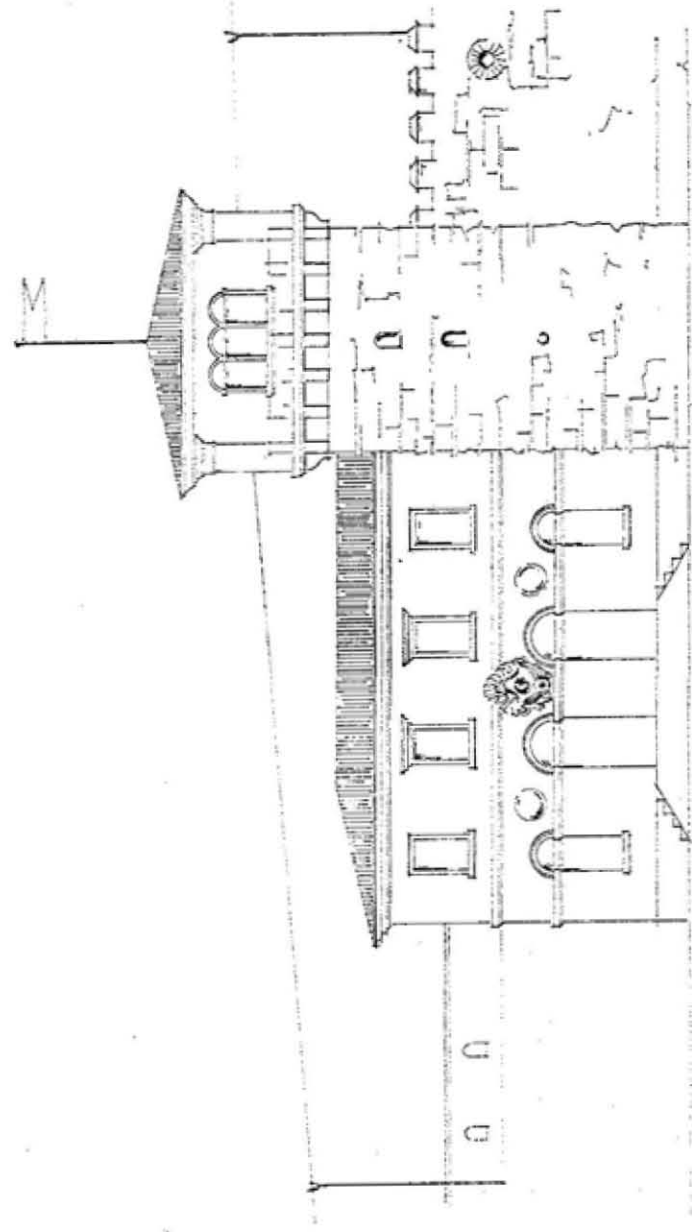
Res. 1 — Telgrafname-i Âmire'nin kitabesi. Şimdi Ankara'da PTT Müzesinde bulunmaktadır (foto : Prof. Dr. Günşel Renda)

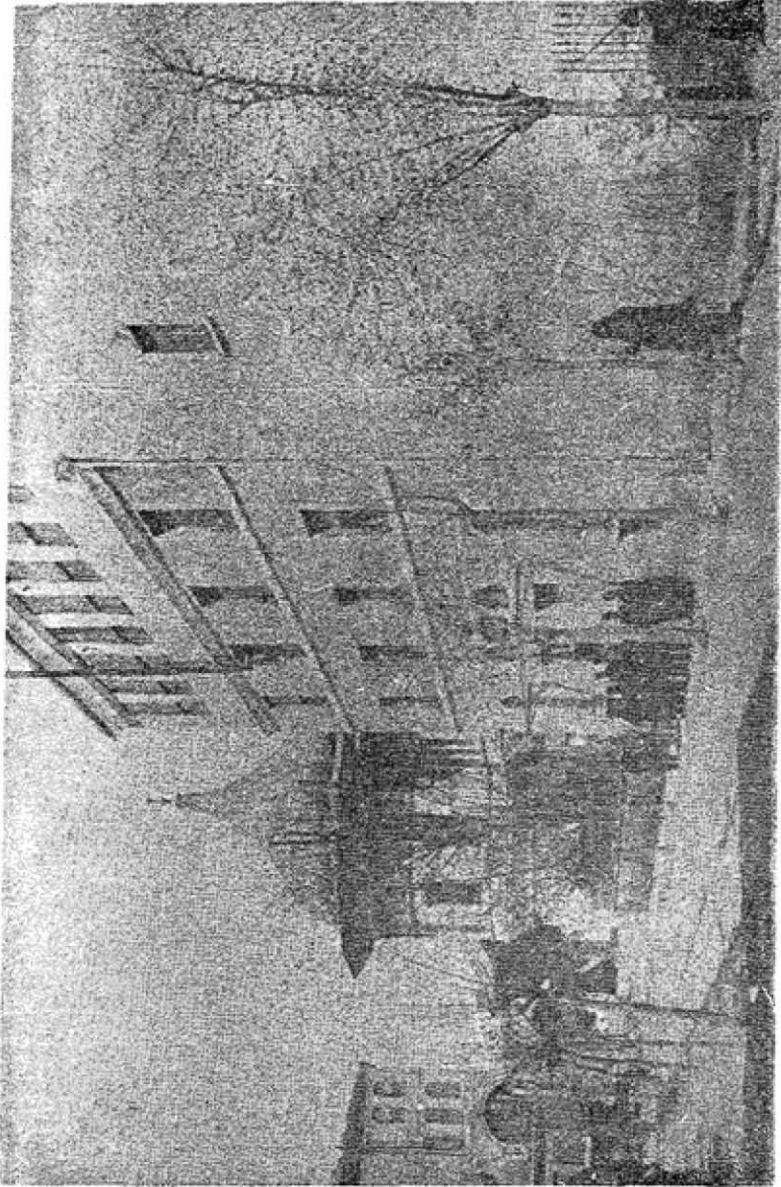
Res. 2 — 1875'e doğru çizilen İstanbul haritasında Telgrafhane-i Âmire'nin yeri.

Res. 3 — Telgrafhane'nin Fossati tarafından çizilen profesinde plan
(Bellinzona'daki Fossati Argivi'nden)

Res. 4 — Telgrafhane'nin Fossati tarafından çizilen profesinde cephe etüdü
(Bellinzona'da Fossati Argivi'nden)

Res. 5 — Telgrafhanenin üstüne kat çıktıktan sonraki durumu gösteren, Abdullah Biraderler tarafından çekilmiş eski bir fotoğrafı (Aşu PTT Müzesindeki bir albümdc)
[foto : Prof. Dr. Güncel Renda]